

DOKUMENTATION

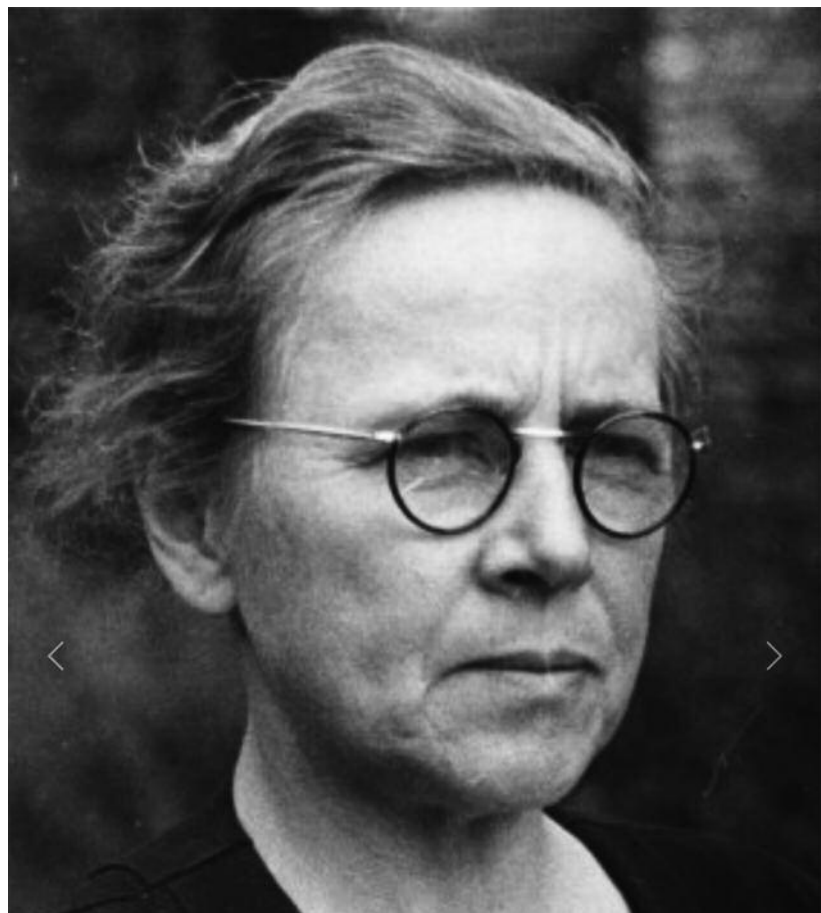
ARBEJDER- KVINDERNES OPLYSNINGS- FORENING – 100 ÅR

Dokumentation v. Jytte Nielsen

For 100 år siden, d. 28. april 1925, blev Arbejderkvindernes Oplysningsforening stiftet af en række kvinder fra bl.a. Kvindeligt Arbejderforbunds 5. afdeling i København. De to toneangivende og drivende kræfter i foreningen var Inger Gamburg (1892-1979) og Marie Nielsen (1875-1951). Inger Gamburg var formand for foreningen og Marie Nielsen var redaktør af foreningens talerør, Kvindernes Oplysningsblad. De var begge aktive kommunister.

Anledningen til stiftelsen var en voksende utilfredshed med Kvindeligt Arbejderforbunds og i det hele taget den socialdemokratiske fagbevægelses manglende blik og forståelse for arbejderkvindernes særlige udfordringer som fattige lavtlønnede mødre.

Foreningen insisterede på, som noget helt nyt, at arbejderkvindernes lønarbejde og reproduktive arbejde blev tænkt sammen. Hovedkravene var derfor både ligeløn og fri abort. Til grund for begge – i samtiden radikale – krav lå en analyse af arbejderkvindernes særlige livsvilkår som både lønarbejdere og husmødre. På arbejdsmarkedet arbejdede de til en langt lavere løn end mændene og i hjemmene stod de for både husarbejde og børneopdragelse. Og uanset hvor meget de knoklede, forblev de fattige og udslidte. Løsningen var derfor mere i løn og færre børn.

Inger Gamburg (1892-1979) var industriarbejder, fagforeningsformand og kommunist. Hun var formand for Afdeling 5 i Kvindeligt Arbejderforbund i en årrække og det var i den egenskab, at hun var med til at stifte Arbejderkvindernes Oplysningsforening i 1925. Her stod hun bl.a. i spidsen for kampen for ligestemte.

Kilde: Dansk Kvindebiografisk Leksikon.

Foto: Arbejdermuseet/ABA

Inger Gamburg beskrev formålet med den nye forening således:

“I den [Arbejderkvindernes Oplysningsforening] vil vi samle alle de Kvinder, der ønsker mere Kraft og Liv, en anden Aand i vor Organisation, saa at vi igen kan begynde at gaa Fremad! Vi vil igennem Foreningen skole os i organisatorisk Arbejde, saa vi ikke behøver at være til Latter i vore egne Generalforsamlinger, når vi træder frem med vore Krav. (...)”

De arbejdende Kvinders Hang til at give efter for deres Træthedsfølelse om Aftenen har ført til, at ganske faa Medlemmer paa vores Generalforsamlinger tager Bestemmelser for Tusinder. Vi vil have Slut paa disse Forhold Kvinder! Først ind i Arbejderkvinders Oplysningsforening, derfra i samlet Flok til Erobring af vore egne Organisationer og saa videre frem til Kamp for en Arbejdsløn, der sikrer os en virkelig Mennesketilværelse.”

(Inger Gamburg: “Hvorfor jeg blev Medstifter af Arbejderkvinders Oplysningsforening” i *Kvindernes Oplysningsblad*, nr. 1. 1925)

*Marie Nielsen
(1875-1951) var
uddannet lærer.
Hun var kommunist og forkæmper
for arbejderkvindernes rettigheder.
I 1925 var hun
med til at stifte Arbejderkvindernes
Oplysningsforening. Her stod
hun bl.a. i spidsen
for foreningens arbejde for seksualoplysning og fri abort
og redigerede i en
årrække foreningens medlemsblad.
Kilde: Dansk Kvindebiografisk Leksikon
Foto: Peter Elfelt/Arbejdermuseet*

Allerede få måneder efter at foreningen var stiftet begyndte de udgivelsen af bladet *Kvindernes Oplysningsblad* med Marie Nielsen som redaktør. Bladet udkom frem til 1934. Først med titlen *Kvindernes Oplysningsblad*, fra 1929 som *Arbejderkvindernes Oplysningsblad* og fra 1933-34 under navnet *Arbejderkvinden*.

I det første nummer i august 1925 lagde redaktionen op til, at bladet skulle være et talerør for kvinders vrede: "Gennem Bladet maa Kvinderne klage deres Nød, udøse deres Harme, forme deres Protester og Kampraab." Ambitionen om at fylde bladet med indlæg fra arbejderkvindernes hverdag lykkedes ikke helt. I stedet blev bladet i de følgende år fyldt op med fagpolitisk stof, som fx omtale af overenskomstkrav, strejker og uberettigede fyringer, kritik af den socialdemokratiske ledede fagbevægelse mv. og med artikler om det seksuelle spørgsmål.

Selv om foreningen udsprang af en intern utilfredshed i Kvindeligt Arbejderforbunds 5. afdeling i København med det faglige og politiske arbejde i

Kvindeligt Arbejderforbund, var alle arbejderkvinder uanset organisering velkommen i foreningen. Da Inger Gamburg i 1930 tog på foredragsturne til Fyn og Jylland, lykkedes det at få dannet i alt 11 nye lokalafdelinger.

Da den kommunistiske fagbevægelse i 1934 skabte en ny organiseringsstrategi med de såkaldte Revolutionære Fagoppositionsgrupper, var der ikke længere plads til, at Kvindernes Oplysningsforening spillede en rolle i fagbevægelsen. Det betød, at aktiviteterne i foreningen dalede markant og det ser ud til, at foreningen lukkede helt ned i løbet af anden halvdel af 1930'erne.

Kampen for seksualoplysning og fri adgang til abort

Kvindernes Oplysningsforenings radikale måde at samtænke arbejdsliv og privatliv på kom især til udtryk i deres arbejde med seksualpolitikken. Forbilledet var den ny sovjetstat, hvor der – som det eneste land i verden – var fri adgang til abort, prævention og seksualoplysning. Sådan skulle det også være i Danmark.

Derfor afholdt foreningen bl.a. en række debatarrangementer, hvor bl.a. forfatteren Thit Jensen og lægen Jonathan Leunbach talte om børnebegrænsning og seksualoplysning. Ifølge bladet trak arrangementerne fulde huse – 600-700 hver gang.

I januar 1929 troppede Kvindernes Oplysningsforening – sammen med en række andre foreninger – så op hos undervisningsministeren, justitsministeren og straffelovsudvalget i Rigsdagen. Med sig havde de en henvendelse til politikerne med følgende krav:

- indførelse af seksualundervisning i skolerne
- gratis seksualvejledning til voksne fx i klinikker med lægefagligt personale
- ophævelse af loven, der forbød reklame for præventionsmidler
- fri adgang til abort

Kravene var meget radikale og lå langt fra den seksualmoral, som herskede i hvert fald blandt politikerne og formentlig også i store dele af vælgerskaren. I 1929 var seksualitet ekstremt tabuiseret, der var forbud mod at oplyse og reklamere for prævention og strafferammen for at få udført en illegal abort var op til otte års fængsel.

Som det fremgår af det efterfølgende referat fra møderne (se nedenfor) var der blandt forslagsstillerne en vis optimisme i forhold til at få en del af deres krav igennem. Årsagen var bl.a., at en række nævningeting havde frikendt de anklagede i nogle retssager om illegale aborter. Deraf sluttede man, at der i befolkningen var en ny og mere fri seksualmoral på vej.

Men politikerne i Rigsdagen var ikke klar til store reformer på det seksualpolitiske område. Dog blev der i løbet af 1930'erne taget de første spæde skridt til delvise lempelser af lovgivningen. Men der skulle gå over 40 år, før Arbejderkvindernes Oplysningsforenings krav blev indfriet.

Trykt i *Kvindernes Oplysningsblad* nr. 2, marts, 1929

Arbejderkvinder rejser Krav om Sexualreformer.

Obligatorisk Undervisning i Skolerne og Ændring af Straffeloven

Medens der stadig indenfor borgerlige Kredse staar **Sensation** om “Det sexuelle Spørgsmaal”, som dels udnyttes af smarte Forretningsmænd – Møder med høj Entre – Udsendelse af alle mulige Sensationskrifter, der for Største Delen er værdiløse eller Plagiater af Franks og Leunbachs Bøger – dels giver sig Udslag i Ballademøder som Studenterforeningen senest har afholdt – har en Kreds af Arbejderkvinder i Stilhed arbejdet med Sagen, og efter at der ved Møder i vide Kredse af arbejdende Kvinder var skabt Forstaaelse og Tilslutning, besluttede nedennævnte Organisation sig til at gøre Skridt til at rejse Spørgsmaalet **der**, hvor det kan afgøres – i Landets lovgivende Forsamling.

Torsdag den 24. Januar indbragte en Delegation af Arbejderkvinder følgende skriftlige Henvendelser til

Undervisningsministeriet!

Repræsentanter for følgende Organisationer: “Arbejderkvinders Oplysningsforening”, der repræsenterer organiserede Kvinder indenfor de fleste Industrifag i København, “Fagforeningen for kvindelige Arbejdere i Jern- og Metalindustrien”, der repræsenterer 3000 kvindelige Arbejdere, “Afdeling 8 under kvindeligt Arbejderforbund”, der repræsenterer de organiserede kvindelige Postbude, og “Verdensligaen for Sexualreform”, der har Afdelinger i 22 Lande, henvender sig til Undervisningsministeriet med Anmodning om, at dette vil gøre Skridt **til en Reform af Undervisningen saavel i Folkeskole som i Seminarier og andre højere Undervisningsanstalter, hvorved obligatorisk Undervisning i det sexuelle Spørgsmål indføres.**

Da Forholdet for Tiden er dette, at der ikke hverken i Læreanstalter, Seminarier eller Skoler gives nogen Undervisning i sexuelle Forhold, tiltrænges der i høj Grad Undervisning også for Voksne, som ikke søger nogen Læreanstalt.

Vi henstiller derfor til det ærede Undervisningsministerium, at der oprettes Kursus for Voksne – om muligt i Forbindelse med Kliniker, hvor Læger gratis staar til Disposition for dem, der søger Vejledning paa det sexuelle Omraade.

Delegationen havde samme Dag Foretræde for Justitsminister Rytter og for Rigsdagens Udvalg for Ændring af Straffeloven for paa samme Organisations Vegne at afgive følgende Udtalelse:

Vi henstiller til Rigsdagen:

at den ny Straffelov ikke kommer til at indeholde Bestemmelser, der kan virke hindrende for Kendskab til og Brugen af forebyggende Midler mod Svangerskab;

at Afbrydelse af paabegyndt Svangerskab gøres tilladeligt, naar dette sker ifølge den svangre Kvindes Vilje og under betryggende Former paa Hospital eller Klinik ved lægekyndig Bistand.

Motiveringerne for dette Andragende er:

Selv den gamle Straffelovs haarde Bestemmelser har ikke kunnet forhindre, at Fosterfordrivelse foregaar i utalte Tilfælde. Kun har Straffebestemmelserne ført til, at Loven paa dette Omraade væsentlig rammer de ubemidlede Kvinder, thi hvor der er Penge, vil der hyppigt ogsaa gives Udveje som Udenlandsrejser etc. Det har derimod bragt Død og livsvarige, svære Sygdomme over mange mindre heldigt stillede Kvinder, idet de har søgt at Hjælpe sig selv ved farlige Midler eller har henvendt sig til ukyndige Hjælpere; de talrige Barnemordssager maa ogsaa ses som en Konsekvens af denne Mangel i vor Lovgivning.

Den danske Stat har ikke omgærdet Moderskabet med en saadan Beskyttelse, at de arbejdende Kvinder med Tryghed og Glæde kan imødesethvert Barns Fødsel. Et Barns Fødsel er ofte en Ulykke for en Arbejderkvinde. Den arbejdende Kvinde maa derfor kunne forlange, at der under disse Omstændigheder i Loven gives hende Ret til at fjerne et Foster, som hun ikke ønsker Udvikling.

Vi anser ikke Svangerskabsafbrydelse i sig selv for ønskelig – tværtimod. Men vi anser Strafbarheden for ganske uegnet til at modvirke Svangerskabsafbrydelsen. Efter vor Mening er det bedst egnede Midde under de forhaandenværende Forhold den videst mulige Udbredelse af Kendskabet til befrugtningsforebyggende Midler.

Den danske Offentlighed turde være moden for en saadan Lov. En ny Moral paa det sexuelle Omraade er ved at udvikle sig. Herfor kan blandt andet anføres den Omstændighed, at Nævningeinstitutionen i mere end eet Tilfælde har tilsidesat den forældede Straffelovs Paragraf-

fer ved at frikende selv ved Drab af levende fødte Børn – og den frisdende Offentlighed har staaet godkendende bag disse Frifindelser.

Samfundet maa indrømme Kvinden Ret til som frit Menneske at bestemme om – eller hvor ofte hun vil være Moder.

Arbejderkvindernes Oplysningsforening

Marie Nielsen	Kontorarbejder (forhv. Kommunelærerinde)
Jenny Andersen	Medlem af Kv. Arbejderf. Afd. 7
Karla Hansen	Strygerske
Jensine Jensen	Metalarbejder
Louise Hansen	Kv. Arbejderf. Afd. 1
Johanne Luthmann	Chokoladearbejderske
Bodil Thomsen	Formand for Kv. Arbejderforb. Afd. 3
Petra Hansen	Tekstilarbejderske
Anna Andersen	Tobaksarbejderske
Martha Blaase	Bladbud
	Fagforeningen for Kvindelige Arbejdere i Jern- og Metalindustrien
Kate Hansen	Bestyrelsesmedlem
Nikoline Holm	Bestyrelsesmedlem
C. Gabrielsen	Bestyrelsesmedlem. Repræsentant for kv. Arbejdere, Hellesens Enke & V. Ludvigsen
Hansigne Nielsen	Bestyrelsesmedlem
Marie Nielsen	Bestyrelsesmedlem
Laura Larsen	Bestyrelsesmedlem. Repræsentant for de kv. Arbejdere Ryesgade 3
Margrethe Mathiasen	Kasserer
Elna Syvertsen	Sekretær
Inger Gamburg	Formand. Afdeling 8 under Kvindeligt Arbejderforbund
Laura Foss Andersen	Formand
Marie Larsen	Næstformand Verdensligaen for Sexualreform
Leunbach	Læge
Inga Junghanns	Kgl. Edsv. Translatrice
Svend Ranulf	Dr. phil.
Jørg. Jørgensen	Professor

Delegationen blev naturligvis venligt modtaget de forskellige Steder, men vi er klare over, at der skal et betydeligt offentligt Tryk til før Rigsdag og Regeringsmyndighed gennemfører de rejste Krav.

Kravet om sexuel Undervisning i Skolerne skulde man synes var saa naturligt, at det ikke kunde vække Modstand – og dog svarede Undervisningsminister Byskov simpelthen: **“Jeg er ikke af den Mening!”** – og dermed mener han, Sagen er skrinlagt.

Mere interesseret modtog Udvalget for Ændring af Straffeloven Delegationen, og stillede den forskellige Spørgsmaal efter at have modtaget Henvendelsen, og muligt kan vi vente, at den nye Straffelov kommer til at bære Præg af vore Krav.

Men langt videre Kredse end de, der repræsenteredes af ovennævnte Organisationer, maa rejses om Kravene, hvis de skal gennemføres, og derfor indkalder vi paany til Møde d. 14. ds., hvor **Professor Jørgensen og Dr. Leunbach** vil indlede, og hvortil en række Myndigheder og Enkeltpersoner er indbudte til at deltage i Diskussionen.

Vi ved paa Forhaand fra vore tidligere store Møder, at Arbejderklassen tager dette Spørgsmaal alvorligt, og paa denne Baggrund kan en Diskussion blive frugtbringende.

På vej mod fri abort 1930-1973

- Straffeloven af 1930 reducerede strafferammen for illegal abort fra 8 år til 2 år
- Sidst i 1930'erne ændredes retssager om illegale aborter til ikke længere at være nævningsager. Herefter fik flere læger fængseldomme for at udføre illegale aborter
- Første svangerskabslov i 1937
- Det blev tilladt at reklamere for prævention i 1937
- Seksualundervisning i skolerne blev indført i 1970
- Straffrihed for de kvinder, der fik udført illegale aborter, blev indført i 1970
- Fri abort blev indført i 1973

Læs mere om den danske abortlovgivningshistorie på Det Kgl. Biblioteks hjemmeside <https://kub.kb.dk/aborthistorie>

Arbejderkvindernes Oplysningsforenings fane

Arbejderkvindernes Oplysningsforening blev aldrig nogen stor forening og har formentlig på sit højdepunkt haft højst 500 medlemmer. Alligevel måtte de som andre arbejderforeninger have en rød fane. Efter en indsamling blandt medlemmerne kunne fanen indvies i april 1929 med både taler og sang.

En Arbejderkvindes Sang til vor røde Fane!

Ved Arbejderkvinders Oplysningsforenings Faneindvielse den 28. april 1929 blev følgende Sang afsunget, skrevet af Valborg Nielsen:

Melodi: "Internationale"

Vor Fane højt vi nu vil hæve,
og højt vi sætte vil vor Maal.
Vor Ret den vil vi altid kræve,
og derfor frem til Kamp og Daad.
Vi vil kræve lige Løn med Manden,
vi som fra vort Hjem maa gaa.
Vor Arbejdsplads den sluger Arbejdspladen
men vor Løn det skorter paa.
: Bedre Kaar, Arbejdskvinde,
for din Datter og din Søn.
Vor Fane højt vi svinge
i vor Kamp om lige Løn:

Vel maa så ofte Manden slide,
og ofte Lønnen ussel er.
Ej heller vore Kræfter vige,
hvorfor er vi så mindre værd.
Vi vil ikke være Underbyder
for vor Broder og vor Mand,
fra Kvindehæren raabet lyder:
Kæmp dig frem og hold blot Stand!
: Bare Mod, Arbejderkvinde,
selv om Kampen bliver haard,
vor Fane højt vi svinge,
og til sidst vi Sejren naar:

Nu til de store vil vi raabe
 kom, prøv vor fattig' usle Kaar.
 I os ej mere saa vil haane,
 naar blot I ret vort Liv forstaar.
 Hvem er det, der skaber Landet Rigdom!
 Hvem er den store Arbejdshær,
 der lever Livet hen i Trældom
 og en ussel Løn kun Værd!
 : Det er dig Arbejderkvinde,
 derfor gå kun dristig frem.
 Vor Fane højt vi svinge
 i vor Kamp for Barn og Hjem:
 En Kammerat.

Trykt i *Kvindernes Oplysningsblad*, nr. 4, juni 1929

Litteraturliste

Der er ikke skrevet så meget om Arbejderkvindernes Oplysningsforening og det der er, er primært universitetsspecialer fra 1970'erne. Foreningen optræder dog af og til i værker om seksualreformbevægelsen i 1920'erne og 1930'erne.

Specialer, artikler og bøger:

- Hanne Caspersen: *Oppositionen inden for Kvindeligt Arbejderforbund 1925-38 : en undersøgelse af Arbejderkvindernes Oplysningsforening og af den revolutionære fagopposition i Kvindeligt Arbejderforbund*, universitetsspeciale, 1976
- Hanne Caspersen: "Arbejderkvindernes Oplysningsforening 1925-1934" I: Årbog for Arbejderbevægelsens historie, 1978
- Annelise Ebbe: *Kvindesyn og kvindesituation i trediveerne*, universitetsspeciale, 1978
- Mette Iversen, Merete Pedersen og Inge Dorte Søgaard: *Organisering, kvinder og hverdagsliv: træk af arbejderkvinders og tjenestepigers levevilkår og organisationsformer i tidsrummet 1900-1940 : belyst ved tidsskrifter og litteratur fra perioden*, universitetsspeciale 1978
- Nina Raaschou og Helle Otte: *Arbejderkvindernes Oplysningsforening 1925-1932*, universitetsopgave 1978
- Morten Thing: Marie Nielsen og revolutionen: en biografi, 2020

Kildemateriale:

- Kvindernes Oplysningsblad, august 1925-juni 1929
- Arbejderkvinders Oplysningsblad, august 1929-marts 1933
- Arbejderkvinden, april 1933-september 1934

Jytte Nielsen
 Informationsspecialist
 jynti@kb.dk